

**BELANGRIJKE WAARNEMINGEN BETREFFENDE
PTEROPHORIDAE**

(Lepidoptera)

(Koen JANSSENS)

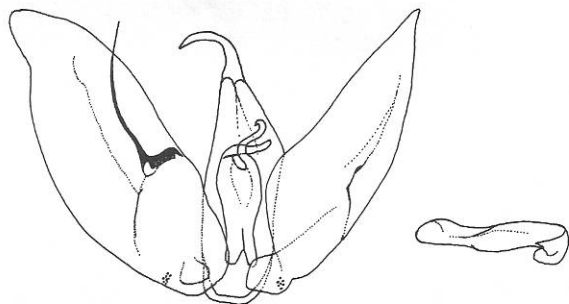
Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer, nieuw voor de Belgische fauna

Op Linkeroever, gekenmerkt door zijn specifieke biotopen, vond ik tijdens de zomer van 1981 twee merkwaardige soorten uit de familie der Pterophoridae of vedermotten; namelijk Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer en Stenoptilia zophodactylus Duponchel. De vedermotten onderscheiden zich van andere Lepidoptera door hun eigenaardige vleugelvorm, een lang en dun abdomen en hun opvallend lange poten met typische sporen. Heel bijzonder is wel de bouw van de vleugels, waarbij veelal de bovenvleugel door 2 en de ondervleugel door 3 diepe insnijdingen wordt gekenmerkt.

Op 10 augustus 1981 ontdekte ik, nabij het Galgeweel, een kleine bleekgele vedermot, die bij nadere beschouwing in het genus Leioptilus Wallengren werd ondergebracht, waarvan er negen soorten uit Europa zijn beschreven. Uiteindelijk wees een studie van de genitaliën uit, dat het hier Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer betrof, een soort die nog niet eerder in België werd waargenomen. De vlinder onderscheidt zich van Leioptilus carphodactylus Hübner door zijn meer bruinachtig uiterlijk. Op de voorvleugel bevinden zich enkel de zwarte punten bij de voorrand en de vleugelinsnijding.

HANNEMANN vermeldt de soort uit Oost- en West-Duitsland, Polen, Tsjechoslowakije, Roemenië en Oostenrijk, wat verwijst naar het noordelijk, kontinentaal karakter van de vlinder. Uit Duitsland is de vedermot bekend van Friedland (Mecklenburg), Regensburg, Karlsruhe en Lahr. Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer is tevens opgenomen in de lijst van LERAUT. Het enige exemplaar dat in Frankrijk werd waargenomen, is gevonden door R. BUVAT te Vigneaux (Hautes-Alpes) in juli 1951 (L. BIGOT). Het vlindertje vliegt in juli en augustus en is te vinden langs loofbosranden en op braakliggende gronden. Het biotoop langs het Galgeweel is duidelijk te plaatsen onder dit laatste begrip.

De rups, grauwegeelgroen met donker roodbruine lijnen, leeft in groepsverband in de bloeiknoppen van Gnaphalium sylvaticum L. (bosdroogbloem) en Artemisia absinthium L. (absintbalsem). Omdat geen van beide planten op Linkeroever voorkomt, maar Gnaphalium luteo-album L. (bleekgele droogbloem) vrij verspreid is tussen de open duinrietvegetatie, wordt verondersteld dat Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer hierop leeft. De volwassen rupsjes overwinteren op de grond tussen het mos en verpoppen in het voorjaar in een spinself.

Figuur 1 : Mannelijk genitaalapparaat van Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer. (prep. Joris JANSSENS 92; tek. W.O. DE PRINS)

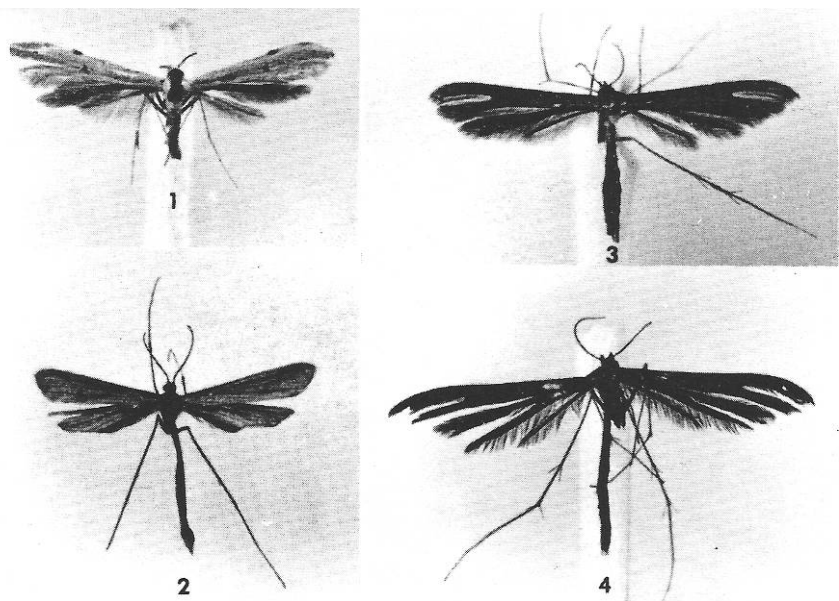
Stenoptilia zophodactylus Duponchel, nieuw voor de provincie Antwerpen

Een andere merkwaardige vedermot, Stenoptilia zophodactylus Duponchel, is tevens een trouwe bewoner van de opgespoten terreinen op Linkeroever. Ook al is de soort op Linkeroever algemeen - 14 waarnemingen in 1981 - wordt ze in de overige regio's van het land als een zeldzaamheid beschouwd.

De vlinder handhaaft zich over grote delen van Europa, ook al wordt hij slechts lokaal gevonden. Hij verkiest kalkhellingen, duinvegetaties en droge zandige kalkrijke gronden als biotoop. Het aanpassingsvermogen van deze kleine vedermot is wel enorm groot. Wij kunnen de soort niet enkel in de meeste streken van België (7 verspreide vindplaatsen) en Frankrijk terugvinden, maar het is tevens een kosmopoliete vlinder, die zich vrijwel in ieder werelddeel heeft kunnen vestigen.

Op een wandeling in het gebied Middenvijver, vond ik op 14 augustus 1981 een kleine kolonie van deze vedermotten. Bij nauwkeurig afsporen van de omgeving vlogen verschillende exemplaren Stenoptilia zophodactylus Duponchel van tussen het duinriet (Calamagrostis epigeios L.) op. Hoewel de vlinders normaal bij schemering of tijdens de nacht vliegen, worden ze snel opgejaagd overdag en vliegen dan als kleine mugjes op, om zich een paar meter verder opnieuw in de vegetatie te verschuilen.

De voedselplant, Centaureum erythraea (duizendguldenkruid), is typisch voor de open semi-duinvegetatie die op Linkeroever voorkomt. HANNEMANN vermeldt ook Gentiana germanica als voedselplant. De kleine bruingele tot groengele rups van Stenoptilia zophodactylus Duponchel vestigt zich eerst op de bladeren van de plant en voedt zich later met de bloemknoppen en zaden.

Figuur 2 : De besproken Pterophoridae-soorten

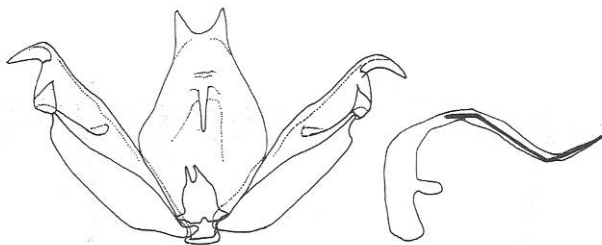
1. Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer, Antwerpen-Linkeroever, 09-08-1981, ♂.
 2. Agdistis bennetii Curtis, Knokke, 23-08-1981, ♂.
 3. Stenoptilia zophodactylus Duponchel, Antwerpen-Linkeroever, 14-08-1981, ♀.
 4. idem, Antwerpen-Linkeroever, 31-10-1981, ♂.
- Alle exemplaren Koen JANSSENS leg. (Foto : W.O. DE PRINS).

Heel opmerkelijk is het voorkomen van een tweede generatie van Stenoptilia zophodactylus Duponchel op Linkeroever. Noch B. P. BEIRNE in zijn werk "British Pyralid and Plume Moths", die de vliegperiode van juli tot september stelt, noch HANNEMANN die daarentegen een vliegtijd van augustus - oktober vermeldt, spreken over een tweede generatie. Enkel LHOMME vermeldt het voorkomen van een generatie in de herfst, wat doet veronderstellen dat deze enkel waar te nemen is in meer zuidelijke regionen.

Op 31 oktober vond ik tijdens beheerswerken in het natuurreservaat Blokkersdijk opnieuw een kolonie van Stenoptilia zophodactylus Duponchel. Een vijftal verse exemplaren werden vlak bij elkaar uit het duinriet opgejaagd. Uiterlijk betroof het hier andere dieren dan de welke in augustus werden aangetroffen. Ook hier werd met genitaal-preparaten bevestigd, dat het wel duidelijk dezelfde soort was.

De exemplaren van de zomergeneratie zijn mooi grauwbrown, tegen het borststuk aan lichter brown gekleurd, met langs de vleugelsnijding een zeer lichte streek die eindigt bij een duidelijk zwart punt. De

exemplaren die eind oktober werden gevangen, vertonen daarentegen weinig kleurschakeringen en kunnen met hun egaal zandigbruin helemaal niet op tegen de prachtig gekleurde soortgenoten van de zomer. Ook de heer MAES; die deze soort reeds in 1978 te Zwijndrecht waarnam en zelfs op 7 november nog verse exemplaren ving, komt tot dezelfde bevindingen.

Figuur 3 : Mannelijk genitaalapparaat van *Stenoptilia zophodactylus* Duponchel. (Prep. Joris JANSSENS 61; tekening : W.O. DE PRINS).

Agdistis bennetii Curtis in het Zwin

Vorige zomer kon ik nog een derde zeer zeldzame vedermot verzamelen. Op 23 augustus 1981 joeg ik tijdens een excursie in het natuurreserveaat "Het Zwin" een vrij grote, enigszinds afgevlagen, vedermot op. Het dier vloog enkele meter verderop, waar het opnieuw verdween tussen het lamsoor (*Limonium vulgare*). Al snel vermoedde ik dat het *Agdistis bennetii* Curtis betrof, een vlindertje dat duidelijk te herkennen is aan de typische vleugelvorm, zijn grootte (ca. 11 mm) en de zeer lange poten. Enkele weken voordien was ik nog intens op zoek geweest naar de soort; maar had nooit een exemplaar kunnen vinden.

Agdistis bennetii Curtis lijkt enorm sterk op een kleine langpootmug; en weinig natuurliefhebbers zullen hierin een vertegenwoordiger van de Lepidoptera herkennen. De wijze van opvliegen en verplaatsen van de vedermot, komt immers sterk overeen met het doen en laten van de langpootmuggen. De roodgraauwe vedermot houdt zich overdag op tussen de voedselplanten en vliegt bij verstoring steeds een klein eindje verderop. Het vrouwelijk exemplaar legt haar eitjes aan de onderzijde van een lamsoorblad (*Limonium vulgare*). Hier ontwikkelen zich de kleine groene rupsjes (met een geelachtige zijstreep), die zich schuilhouden aan de onderzijde van de plant en kleine stukjes vreten uit de bladeren. De rupsen overwinteren in samengesponnen bladeren en verpoppen in het voorjaar op de plant.

Agdistis bennetii Curtis vliegt in juni, en heeft een tweede generatie in juli en augustus. Hij komt voor langs de meeste kuststroken van Engeland, Nederland, Denemarken, Duitsland en Frankrijk, waar hij te vinden is op de schorren en in het waddengebied.

De voedselplant Limonium vulgare (lamsoor) is een typisch halofiele plant, en heeft voor zijn voortbestaan een jaarlijkse hoeveelheid zout zeewater nodig. Het lamsoor kan zich dus enkel handhaven op schorrelaten die jaarlijks bij springvloed onderkomen. Dit verklaart dan ook waarom de rupsjes van de vedermot de plant nooit verlaten.

In België komt het lamsoor enkel in de Zwinvlakte en langs de Yzermonding voor. Agdistis bennetii is tot nu toe nog maar enkele malen in ons land waargenomen. Dat het geen algemene soort betreft, kunnen we opmaken uit het artikel van F. DERENNE, die de soort als nieuw voor België vermeldt in 1939. Na verschillende, zelfs grondige zoektochten werden op 14 augustus 1939 twee exemplaren van Agdistis bennetii Curtis gevonden in het Zwin (Knokke). Wel werd verondersteld dat de soort in België zou voorkomen, daar ze vier jaar voordien was ontdekt in het Nederlandse deel van het reservaat. Ook de heer JANMOULLE heeft na ijverig zoeken een pop kunnen bemachtigen in hetzelfde gebied, die op 30 juli 1939 een imago opleverde. Verder is er bij mijn weten de jongste veertig jaar geen enkel exemplaar meer in ons land waargenomen.

Literatuur :

- ARENBERGER, E., 1977 : Die palaearktischen Agdistis-Arten (Lepidoptera, Pterophoridae).
Beitr. naturk. Forsch. Südw.Dtl. 36 : 185-226.
- BEIRNE, B.P., 1952 : British Pyralid and Plume Moths. F. Warne & Co, London, New York.
- BENTINCK, G.A., 1935 : Une espèce nouvelle et une espèce à rechercher en Belgique.
Lambillionea 35 : 212.
- BIGOT, L., 1960 : Les Agdistis de la faune française.
Alexanor 1 (5) : 149-151.
- BIGOT, L., 1961 : Les Stenoptilia de la faune française.
Alexanor 2 (3) : 97-105.
- BIGOT, L., 1963 : Les Leioptilus de la faune française.
Alexanor 3 (3) : 119-126.
- DE PRINS, W.O., 1977-1980 : Katalogus van de Antwerpse Lepidoptera, deel 2 : Microlepidoptera, bijlage bij Phegea.
- DERENNE, F., 1939 : Remarques sur la faune belge.
Lambillionea 39 : 201.
- HANNEMANN, H.-J., 1977 : Kleinschmetterlinge oder Microlepidoptera III Federmotten (Pterophoridae), Gespinstmotten (Yponomeutidae), Echte Motten (Tineidae). Die Tierwelt Deutschlands 63. Teil, VEB Gustav Fischer Verlag, Jena.
- HERBULOT, C., 1950 : Sur la détermination des Agdistis.
Lambillionea 50 : 16.

- KESTELOOT, E., 1974 : Natuur- en Vogelreservaten van België : Het Zwin n.v. Historia, Brussel.
- LEMPKE, B.J., 1976 : Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera. Bibliotheek van de K.N.N.V. nr. 21.
- LERAUT, P., 1980 : Systematische naamlijst met synoniemen van de Franse, Belgische en Corsicaanse Lepidoptera. Supplément à Alexanor et au Bull. Soc. ent. France, Paris.
- LHOMME, L., 1923-1963 : Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique. Vol. 2 Microlépidoptères. Le Carriol, par Douelle (Lot).

Summary : The author discusses three interesting Pterophoridae-species for the Belgian fauna : Agdistis bennettii Curtis only occurs in the Zwin (Knokke, West Flanders) and was not noticed anymore in the past 40 years; some specimens Stenoptilia zophodactylus Duponchel were captured by B. MAES and the author for the first time in the Antwerp region where this species seems to live in two annual generations; Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer was captured by the author at Antwerp. It is new for the Belgian fauna.

Résumé : L'auteur entretient ses lecteurs de 3 espèces de Pterophoridae intéressantes pour la faune belge : Agdistis bennettii Curtis qui ne se trouve en Belgique qu'au Zwin (Knokke, Flandre occidentale) et qui n'a plus été observé dans notre pays depuis 40 ans; Stenoptilia zophodactylus Duponchel qui a été trouvé pour la première fois dans la région anversoise par l'auteur lui-même et par B. MAES. Cette espèce semble paraître en deux générations. Enfin, Leioptilus distinctus Herrich-Schäffer, espèce nouvelle pour la faune belge, capturée par l'auteur sur la rive gauche de l'Escaut à Anvers.

K. JANSSENS : Korte Leemstraat 15a, B-2000 ANTWERPEN.